

РЕЦЕНЗІЇ

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ І ДЕМОКРАТІЯ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ: РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ А.В. БОРТНІКОВОЇ «МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ НА ВОЛИНІ: СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТРАДИЦІЇ І СУЧАСНИЙ ПРОЦЕС ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ»¹

І.Я. Вдовичин

*доктор політичних наук,
професор кафедри теорії держави і права
Львівської комерційної академії*

Досвід провідних держав світу переконливо свідчить про те, що рух у напрямі демократичних перетворень неможливий без належного наукового обґрунтування. Органічне поєднання новітніх наукових досліджень із практикою реформування політичної системи України має стати основою вироблення стратегії розвитку, яка б відповідала соціокультурним традиціям українського народу та давала змогу якнайповніше реалізувати його творчий потенціал. Кожне нове ґрунтовне дослідження з проблем суспільно-політичного розвитку регіонів висвітлює специфіку поступу України в напрямі консолідованої демократії, закладаючи теоретико-методологічні й емпіричні підвалини для його успішного здійснення. Саме з таких позицій варто розглядати творчий доробок автора.

Дослідження суспільно-політичних традицій становлення й розвитку інститутів самоврядування в містах Волині вписується в контекст сучасної політичної науки з її акцентом на локалізації предмета пізнання, з'ясуванні змісту міських політичних режимів і локальної чи місцевої демократії. Це тим більш важливо, що тривала відсутність політичних практик у діяльності органів місцевого самоврядування (у радянські часи) стала на заваді формуванню місцевих громад як повноцінних суб'єктів політичного процесу, а відтак і розвитку місцевої демократії.

Сталість традиції місцевого самоврядування як інститутів місцевої демократії, його здатність пережити віки можна пояснити світоглядними демократичними ціннісними настановами, що набули символічного змісту, такими як ідеї спільного блага, народного суверенітету, народовладдя, які, попри їх історичні обмеження, національну та регіональну специфіку, не втрачають своєї привабливості й нині. Суспільно-політична традиція організації самоврядування в містах сьогодні постає у вигляді «вторинної», рефлексивної традиції, яка пережила перетворення відповідно до потреб часу, а тому, як справедливо зазначає автор книги, у нас немає підстав прямо апелювати до практик функціонування інститутів самоврядування в середньовічних містах як до таких, що варті наслідування.

Монографію присвячено малодослідженій проблемі – здійсненню політологічного аналізу процесів становлення й розвитку інститутів самоврядування в містах Волині, що діяли на засадах магдебурзького права, та їх опосередкованому впливу (через суспільно-політичні традиції) на сучасні процеси демократизації й децентралізації. Вивчення процесів інституалізації місцевого самоврядування регіону саме в цей період допомагає

¹ Бортнікова А.В. Місцеве самоврядування на Волині: суспільно-політичні традиції і сучасний процес децентралізації: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2018.

з'ясувати особливості становлення й розвитку, правові підстави та організаційні можливості центральної й місцевої влади, ієрархію та динаміку змін керівного складу урядовців, їхні повноваження й функції, механізми взаємодії верхньої та місцевої влади в умовах патримоніальної системи соціальних відносин.

Упродовж XVI – першої половини XVII ст. на Волині відбувався активний процес заснування міських поселень на засадах магдебурзького права (локація) з їх подальшою розбудовою. У роботі досліджено розвиток ремісництва й торгівлі у волинських містах, їх соціально-економічне становище як ресурсу місцевого самоврядування загалом, оскільки міста були центрами адміністративного управління землею, у них сконцентровані інститути державної влади, відбувався процес інституалізації міського самоврядування. Нові умови виробництва та способи життя вимагали свого юридичного оформлення, звільнялися від застарілих правових норм і правил. Упродовж XV – XVI ст. міста Великого князівства Литовського переживали складний процес, пов'язаний зі зміною стародавнього звичаєвого права на магдебурзьке.

Увагу автора зосереджено на становленні й особливостях функціонування цього права у великокнязівських і королівських містах. Магдебурзьке право у Великому князівстві Литовському на початковій стадії свого розвитку хоч і запроваджувало досить однорідний механізм міського устрою, однак суттєво відрізнялося в деталях. Права, що дарувалися магдебурзькими привілеями окремим суб'єктам, не були однаковими. Ця різноманітність ґрунтувалася на старовині, звичаях, на «ласці», «милості», яку правитель дарував конкретному місту.

Автор цілком виправдано розкриває не лише економічні й політичні детермінанти функціонування інститутів влади та управління, а й соціально-культурні та духовні, що вимагало поєднання методології різних гуманітарних дисциплін: історії, політології, соціології, правознавства, психології тощо.

Значну увагу в книзі приділено питанням соціальної диференціації та формування станів, інтереси яких мала враховувати центральна влада. Автор намагалася не лише визначити правовий статус окремих верств населення, насамперед міщанства та шляхти, а й показати їх місце в соціальній ієрархії, типові моделі поведінки, спонукальні мотиви окремих вчинків і панівні на той час цінності.

Великий обсяг матеріалу певною мірою зумовив структуру книги, яка складається з передмови, чотирьох розділів, кожен із яких містить підрозділи, а також післямови, списку використаних джерел і літератури. Матеріал книги викладено за проблемно-хронологічним принципом, її текст має внутрішню логіку й наукову обґрунтованість. Зміст усіх розділів висвітлює широке коло питань, що розкривають не лише теоретико-методологічні, а й практично-політичні аспекти; кожний наступний розділ є логічним продовженням попереднього.

Особливий інтерес викликає останній розділ монографії, присвячений проблемам розвитку інститутів місцевого самоврядування в контексті сучасних процесів демократизації та децентралізації на прикладі Луцької міської ради. Показано еволюцію суспільно-політичних традицій функціонування місцевого самоврядування у волинських містах у дорадянський і радянський періоди історії, процеси демократичних змін вітчизняного законодавства в частині унормування діяльності місцевого самоврядування, практичну діяльність Луцької міської ради в напрямі розширення інституційної спроможності міської ради щодо залучення громадськості до вирішення справ місцевого значення.

Основу джерельної бази дослідження складають опубліковані й неопубліковані матеріали державних архівів, документи колекції Литовської метрики, нормативно-пра-

вові акти та діловодна документація інститутів центральної влади й місцевого самоврядування. Документальні свідчення, що містяться в книзі, дають можливість побачити події середньовічної історії ніби зсередини, дізнатися, як і чому вони відбувалися, чому люди чинили саме так, а також персоніфікувати управлінський склад органів міської влади. Зроблений у монографії ґрунтовний аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми свідчить про те, що автор добре ознайомена з працями зарубіжних і вітчизняних учених різних поколінь.

Загалом вивчення інституціональної структури й практики діяльності апарату самоврядування волинських міст у досліджуваний період дало змогу автору виявити протиріччя, загальні закономірності та регіональні відмінності становлення й функціонування місцевого самоврядування на Волині як інституту локальної демократії, обґрунтувати правомірність екстраполяції середньовічного та подальшого досвіду функціонування місцевого самоврядування на сучасність.

Актуалізує дослідження відсутність політологічних досліджень діяльності самоврядних інституцій на засадах магдебурзького права в містах Волині на ранніх етапах їх становлення й розвитку – у час, коли місцеве самоврядування перебувало лише в стадії формування як суспільно-політичний інститут, а міські громади виборювали своє право бути повноправними суб'єктами політико-правових відносин.

Видання, що ґрунтується на широкій джерельній базі, буде корисним не лише для поглибленого вивчення соціально-політичних процесів на Волині, а й для розуміння процесів генези українського державотворення загалом.